

JÁNOSY ISTVÁN

C. G. Jung és Jób

A *Válasz Jób könyvére* C. G. Jung legmegfoghatatlanabb, legfurcsább műve, amely mindenféle nagy megdöbbenést váltott ki. Önmaga még öregkorában is dacosan védte. Kijelentette: minden más művét újraírná, ha témájáról utólag többet megtudna, egyedül csak a *Választ* hagyná meg úgy, ahogy megírta. Mikor ezt a könyvét fogalmazta, beteg volt magas lázzal, amikor készen lett, úgy érezte meggyógyult.

Jungot általában kétfelől támadják. A materialista beállítottságú pszichológusok azért, hogyan merészeli a vallások „babonáit” valóságnak tekinteni, egyes teológusok meg azért, hogy merészel egy pszichológus beleszólni az „Isten dolgaiba”.

Jung „illetékességét” a következők bizonyítják. A mitológiák alakjai és szituációi mint archetipikus képek merülnek fel tudattalanunkból és óriási emocionális erővel hatnak ránk.

Jung szerint az az istenkép, amely az Ószövetség történelmi könyveiből tekint ránk, mélységesen amorális. Isten iszonyú népirtásokat rendel el szeszélyeit követve, kedvencét, Izraelt sem kíméli, féltékenységében szörnyű csapásokkal sújtja, csakúgy, mint az egyiptomi népet, miután előzőleg a fáraónak „megkeményítette a szívét”. Eszerint mind a jó, mind a rossz Istentől származik.

De vajon valóban ilyen az Ószövetség Istene? Vajon nem a korabeli zsarnok uralkodók képét vetítették ki rá, például az asszír vagy a babiloni királyét? Vajon Istennek nem az a hiteles arcképe, amilyenek Jézus ábrázolja: az abszolút Jóság („miért nevezel engem jónak; egyedül az Atya jó.”), aki olyan, mint a tékozló fiú Atyja, vagy a többi példázat szelíd, irgalmas Gazdája? Ez esetben viszont a mózesi könyvek és a többi történelmi könyv istenábrázolásának hitelességét kétségbe kell vonnunk: ez hamis kép, nem ilyen az Atya, hanem olyan, amilyenek Jézus látja. Megvallom, én hajlok erre a véleményre, fenntartva azt, hogy Jézus jóságos Atyja már az Ószövetségben is megjelenik, például Hóseásnál, Ézsaiásnál, Jónásnál és egyes zsoltárokból.

Az ószövetségi istenkép háttérében sajátos történelemfilozófia rejlik, nevezetesen az, hogy a történelem minden kis mozzanatát Jahve cselekszi: szeszélye szerint emel fel és pusztít el népeket: mind az egyén, mind a nép holt eszköze az Ő szuverén akaratának.

Igen ám, de a teremtéstörténetben Jahve az embernek szabad akaratot adott: szabadon választhatott, hogy megszegi-e Isten parancsát vagy nem. Így az emberek által elkövetett gonoszságot nem tulajdoníthatjuk Istennek, azt az ember cselekszi saját akaratából.

Természetesen emögött meg az a filozófiai előfeltevés rejlik, hogy az erkölcsi törvény örök és változatlan, ugyanúgy, mint a természeti törvény, és ezt az erkölcsi törvényt mind az embernek, mind az Istennek be kell tartania. Ezt a törvényt eleddig a legtisztábban és legmagasztosabban Jézus foglalta szavakba, ezért ő erkölcsi megváltó is. Ez tehát az én felfogásom, szemben Jungéval.

Jung a következőket állítja: minthogy a világon minden változásban van, Jahve is változik az idők folyamán, fejlődik, főleg erkölcsileg, azáltal, hogy a

teljes ösztönösségből mind jobban bontakozik ki reflexív tudata, mind teljesebben látja önmagát. Jung szerint Jahve „zabolátlan indulatú és épp emiatt szenved: ő maga ismerte be önmaga előtt, hogy harag és féltékenység emészti, s hogy e tudás fájdalmas neki. Belátás áll belátástalanság mellett, ahogy jószág kegyetlenkedés szomszédságában, alkotó erő a rombolási vággyal párban.”

Jung Jób történetét használja fel ebbeli gondolatai illusztrálására. Jób története közismert. Rendkívül gazdag, sikeres ember, óriási vagyon birtokosa, tíz gyermek apja, aki aggályosan teljesíti a Törvényt: kötelességét Isten és ember iránt. A mennyei gyűlésen, ahol az angyalok időnként összegyűlnek, Jahve módfelett dicséri Jóbot: milyen példaadóan teljesíti kötelességét. A Sátán ezt kétségbe vonja, és csak kivételesen nagy jólétének tulajdonítja. Jahve erre — noha állítólag mindentudó, ezt ajánlja: „Tegyük próbára. Kezedbe adom, azt tehetsz vele, amit akarsz, zúdíts rá csapásokat, csak az életét kíméld. Majd meglátjuk, vajon akkor is ilyen jámbor marad-e.”

Miután a Sátán kezébe kaparintotta Jóbot, csapásokat zúdít rá: elrabolják minden jószágát, gyermekei meghalnak, őt kínozó fekélyek lepik el.

Jahve bűne: kiszolgáltat szörnyű kízásoknak valakit, kinek ártatlanságáról maga is meg van győződve.

Mit tehet most Jób? Azzal tisztában van, hogy bármennyire is ő a kárvallott, nem perelhet a végtelen hatalmú Jahvéval ő, a „porban csúszó-mászó féreg”. Nyomorú, kicsi mivolta és gyengesége ellenére tudja, hogy egy sértődékeny, féltékeny lényel van dolga, jobban teszi, ha nem támaszt vele szemben morális igényt. Belátja, hogy szenvedése miatt hiába keres elégtételt Jahvénál, elhallgat: „Ime én parányi vagyok, mit feleljek Néked? Kezemet szájamra teszem. Egyszer szoltam, de már nem szólok.”

Jób becsülete és istenszeretete morális vereséget mért Jahvéra, s ezzel különös változást indított el benne, úgyhogy Jahve elhatározta: testet ölt Jézusban és újra odafordul a nőhöz, mégpedig az istenanya Mária alakjában. De mivel Anya és Fia mentes minden bűntől, ők nem valóságos emberek, hanem „istenek”, és így még mindig túlsúlyban marad a férfiideál, a tökéletesség, szemben a teljesség női elvével. Van valami mélységes igazság Jung ebbeli sejtésében. A férfi a tökéletességet hajszolja: civilizációt teremt és haditechnikát, a nő viszonyt szül: életet teremt még a tökéletlenségében is. Ő a teljesség — így igaza lehet Goethének: „Das ewig Weibliche zieht uns hinan.”

Így hát Jungnak legalábbis részben igazat kéne adni: ha az Ószövetség egészét nézzük, fel kell ismernünk valami fejlődést Jahve jellemében és viszonyában az emberek iránt. Jónás könyvében például Jahve egészen úgy viselkedik, mint a tékozló fiú Atyja: megbocsát a megtérő Ninivének. Ennek a gesztusnak különös érdekessége, hogy az asszír főváros a zsidók halálos ellensége volt — itt már nincs semmi különbség Jahve és Jézus között. Azt hiszem, Martin Luthernek lehet igaza, aki szerint az Ószövetségből számunkra az érvényes, azt kell elfogadnunk, ami *ad Christum spectat* — ami Krisztusra tekint, akár mint jövedőlés, akár mint erkölcsi példa.

„Jóllehet Krisztus születése történeti és egyszeri esemény, mégis mindöröktől való. A laikus számára mindig nehéz volt elképzelni egy időtlen és örök történetnek valami egyszeri és történelmi eseménnyel fennálló azonosságát. (...) Ami a plérómában örök folyamat, az az időben aperiodikus szekvenciaként jelenik meg, vagyis sokszori szabálytalan ismétlésben.”

A következő antinómiáról van szó: Isten ma és mindenkor ugyanaz. Ez érvényes az erkölcsi és a természeti törvényekre is. Ugyanakkor Isten részt vesz a változásban is, amennyiben az időben maga is változik, fejlődik. Ezt a kettős létet mi képtelenek vagyunk felfogni. Az idő relatív, és ha elismerjük relativitását, akkor a kétféle látásmód csak szemlélet kérdése.

A másik antinómia: az Isten a világot a semmiből teremtette — vagyis önmagából.

Istenben létezőnk és csak általa létezőnk; önálló, külön létezésünk nincsen. Az Istenség azonos a Léttel. Más létező rajta kívül nem létezik, ő a minden mindenekben. A mindenséget semmiből teremtette, tehát önmagából. A létezőt önmagában nem ismerhetjük meg. Amit megismerhetünk, az a Létező megnyilvánulása: a téridőben végbemenő mozgás, történés, változás. Ezt két antagonisztikus erő szervezi és tartja fenn: egy sarjasztó, építő erő és egy pusztító, szétporlasztó erő. A téridő sem létezik önmagában, csak mint e két erő küzdelmeinek erőmezeje. Ha ezek nem működnének, nem lenne téridő és a benne történő mindenség sem. E két erőnek nincs értéktöltése: se rossz, se jó. Értékszínezetet *csak az emberi viszonylatokban kapnak*: az építő erő jó, a pusztító erő rossz. De ez csak az emberi viszonylatokban érvényes. Az Istenség, a Lét önmagában se rossz, se jó.

Emberi viszonylatokban a *jó* mindenekelőtt *erkölcsi jót* jelent: a jót cselekedd, a rosszat kerüld. És ha a kettőt személyes erőként képzeljük el, a jó megtestesülése Jézus, a gonoszé a Sátán.

Az erkölcsi parancsok az emberi együttélés szabályait jelentik: ha ezeket a parancsokat teljesítjük, csak akkor lehetünk igazán boldogok. E parancsokat Jézus fogalmazta meg a legtökéletesebben. De már a hinduk is ismerték őket. Ilyenféle parancsok: Ne ölj, ne árts! Szeresd ellenségedet is! Ne lopj! Ne hazudj! Szólj mindig igazat! Élj tiszta monogám házasságban! Ne gyűjts vagyont! Segíts a bajbanlevőkön! — Ezt olvassuk a Hegyi beszédben, de a hindu erkölcsstanban, a Pancsasilában is. És e parancsokat önmagukért kell teljesítenünk anélkül, hogy ezért jutalmat várnánk. Említettük: ha ezeket a parancsokat megtartjuk, úgy boldogok lehetünk. Istent nem vádolhatjuk, hogy rosszat akar nekünk. Hacsak azzal nem, hogy szabad akaratot adott nekünk, amivel visszaélhetünk. De hiszen a szabad akarat: kiváltság! Ez az ember legmagasabb méltósága, magasabb mint az angyaloké, akik csak parancsot teljesítenek.

C. G. Jung a huszadik század négy-öt legnagyobb szelleme közé tartozik. Talán csak Gandhit említhetem mellette és Einsteint. Invenciója, gondolatgazdagsága kimeríthetetlen. Minden szellemi lénynek, akiben teremtő képzelet lakozik, ajánlom: próbáljanak mondatról mondatra eltűnődni — meditálni — Jung könyvében.